

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

У статті теоретично обумовлено важливість вивчення впливу мультиплікації на особистість дитини. Представлено, що мультиплікація за своїм психологічним значенням відіграє важливу роль у розвитку особистості дитини. Проаналізовано основні психологічні теорії в аспекті впливу емоцій на розвиток психіки особистості. Показано, що концептуальні уявлення, що розкриваються в межах концепції емоційної регуляції, можуть виступити основою для пізнання емоціогенного впливу мультиплікації на розвиток дитини. Виділено внутрішні мотиваційно-вольові та гностичні особливості особистості та зовнішні емоціогенні чинники, які детермінуються умовами мультиплікації.

Ключові слова: мультиплікація, психологічний вплив мультиплікації, емоції, емоційна регуляція, емоціогенні чинники; аудіальна, візуальна, емоційно-гностична функції емоцій.

Аналіз різних даних [2], [3], [5] та ін. свідчить про те, що інформаційний простір зростає з кожним роком, розширюються можливості доступу до нього та взаємодія дітей з мультимедійними засобами. Особливої уваги набуває можливість залучення дітей до спостереження та аналізу чисельних мультфільмів, які презентуються завдяки телебаченню, інтернету та іншим мультимедійним засобам.

Мультиплікація завжди привертає увагу, викликає інтерес як у дітей, так і дорослих. Але проблема впливу мультиплікації на особистість недостатньо розкрита з точки зору психологічної обґрунтованості та методичної опрацьованості. Узагальнення досліджень [1], [3], [5], [7] та ін. вказує, що фахівці психології цей аспект досліджують переважно опосередковано.

Враховуючи вищевказане, у своїй роботі ми поставили за мету вивчити теоретико-методологічні основи механізмів впливу мультиплікації на емоційну сферу особистості.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання. По-перше, проаналізувати психологічні теорії впливу на емоційний розвиток психіки особистості. По-друге, охарактеризувати психологічні ознаки мультиплікації, які відображають специфіку емоціогенного впливу. По-третє, побудувати концептуальну модель механізмів, що розкривають вплив мультиплікації на емоційну сферу особистості, яка розвивається.

Узагальнення різних досліджень та [1], [2], [3], [5] та ін. показало, що в психологічній науці існує чимало теорій емоцій, в яких робиться спроба розкрити змістові особливості психіки людини та впливу на неї різних факторів.

До найбільш поширених можна віднести такі теорії: еволюційна, асоціативна, переферична, психоаналітична, когнітивна, пізнавальна, інформаційна, диференційна та інші.

Так, наприклад, еволюційна теорія (Ч. Дарвін та ін.) визначає, що емоції становлять собою лише залишки (рудименти) різних доцільних реакцій, вироблених у процесі еволюції в боротьбі за існування. Таким чином, багато емоційних реакцій є природженими і виявляються з моменту народження. При цьому в регуляції емоцій важливе

значення відіграє зворотний зв'язок – посилення емоцій пов'язане з їх вільним зовнішнім виразом, а придушення зовнішніх ознак емоцій послаблює їхню силу.

Запропонована В. Вундтом асоціативна теорія розглядає емоції, насамперед, як внутрішні зміни, яким притаманний безпосередній вплив почуттів на перебіг уявлень. Коли у свідомості людини виникає якась емоція, вона щоразу асоціюється з відповідним їй, близьким за змістом нижчим почуттям або відчуттям. Саме воно й зумовлює ті мімічні рухи, які відповідають емоційному тону відчуттів.

На відміну від цього підходу, В. Джемс та Г. Ланге висунули так звану переферичну теорію, яка ґрунтується на тому, що емоції пов'язані з певними фізіологічними реакціями, про які йшлося вище. З позиції цієї теорії акт виникнення емоції виглядає як подразник – фізіологічні зміни – сигнали про зміни в мозок – емоція (емоційне переживання).

Що ж стосується так званої психоаналітичної теорії (З.Фрейд та ін.), в якій сприйнятий зовні перцептивний образ зумовлює несвідомий процес, під час якого відбувається неусвідомлювана людиною мобілізація інстинктивної енергії. Якщо вона не може знайти собі застосування в зовнішній активності людини, вона шукає інші канали розрядки у вигляді мимовільної активності. Різними видами такої активності є «емоційна експресія» й «емоційне переживання». Прихильники цього підходу виокремлюють в афекті три аспекти: енергетичний компонент інстинктивного потягу, процес «розрядки» і сприйняття остаточної розрядки.

Більш прагматичним є підхід, що розкривається в когнітивній теорії емоцій (С.Шехтер та ін.), де певна подія чи ситуація викликають збудження, і в людини виникає необхідність оцінити її зміст, тобто ситуацію, що спричинила це збудження. На виникнення емоцій, поряд зі стимулами, які сприймаються, й породжуваними ними фізіологічними змінами в організмі, впливають минулий досвід людини й оцінка нею наявної ситуації з погляду наявних у цей момент потреб та інтересів.

З нашої точки зору, пізнавальна теорія емоцій (М. Арнольд, Р. Лазаруса та ін.) є достатньо прогресивною, оскільки в її змісті центральною виступає ідея про пізнава-

льну детермінацію емоцій, думка про те, що когнітивне опосередкування є необхідною умовою для появи емоцій.

Ще більш змістовно розкриваються механізми виникнення емоцій в інформаційній теорії (П. Симонов та ін.), де доводиться, що емоції виникають внаслідок нестачі чи надлишку відомостей, необхідних для задоволення потреби. Ступінь емоційної напруги визначається силою потреби й величиною дефіциту прагматичної інформації, необхідної для досягнення мети. Ця теорія емоцій пояснює деякі окремі випадки виникнення емоцій у процесі мотивації, а саме при побудові ймовірного прогнозу задоволення потреби.

З точки зору диференційної теорії емоцій (К. Изард та ін.), остання визначаються як складний процес, який охоплює нейрофізіологічні, нервово-м'язові й чутливо-переживальні аспекти, внаслідок чого він стає системним.

Виходячи з мети нашого дослідження та узагальнення як вищенаведених, так і інших теорій, що прямо чи опосередковано розкривають їх зміст, можна стверджувати, що емоції є невід'ємними від пізнавальних процесів, якостей та властивостей і тому сприйняття особистістю як зовнішніх, так і внутрішніх впливів, в першу чергу, відображається в їх прояві. Їх інтегративна, мотиваційна та регулятивні функції фактично є визначальними в розвитку всієї психіки особистості, яка розвивається. Як показали наші попередні дослідження, на різних етапах розвитку людини, починаючи від народження і до юнацького віку, емоції виступають надзвичайно суттєвими індикаторами і каталізаторами психічної діяльності людини.

У цьому аспекті спроби концептуально описати механізми емоційного впливу викладаються в дослідженнях О.

Я. Чебикіна та його послідовників у межах так званої теорії емоційної регуляції [12]. Остання розкриває як внутрішні психологічні механізми, так і зовнішні умови даного процесу. Зазначена теорія пояснює, що вирішення проблеми емоційної регуляції пізнавальної діяльності спрямовано на пошук зведення емоційного та раціонального до такого співвідношення, при якому забезпечується необхідна пізнавальна діяльність учнів. Структура механізмів емоційної регуляції пізнавальної діяльності має трьохкомпонентний характер. Співвідношення та домінуюча функція головних компонентів в детермінації пізнавальної активності залежать від психологічних та дидактичних умов змістовної сторони розгортання навчального процесу. Систему (модель) основних емоцій, що детермінують пізнавальну активність учнів відповідно основним компонентам навчальної діяльності, можна представити як рух емоцій від здивування до цікавості - від цікавості до допитливості - від допитливості до захоплення. Перелік ситуативних (похідних) емоцій значно ширший. Розроблений комплекс психолого-педагогічних прийомів емоційного впливу (табл. 1.), заснованих на використанні звукових, колірних, експресивних і соціально-психологічних факторів стосовно до навчальної діяльності може виступати певною психолого-дидактичною умовою управління пізнавальною активністю учнів. Використання перерахованих прийомів може становити одну з істотних сторін в навчально-виховному процесі в аспекті їх використання як засобів впливу на емоційно-пізнавальну діяльність учнів.

Таблиця 1.

Прийоми емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності

Етап навчально-пізнавальної діяльності	Зовнішній психолого-педагогічний рівень регуляції		
	Прийоми регуляції	Направленість на створення	
		ситуацій	Емоційного ефекту
Аналіз	Переключення уваги, композиційне моделювання, психомоторні вправи, експресивна виразність, колірний вплив, використання яскравих цитат і парадоксальних випадків та ін.	Несподіваність, яскравість, контрастність	Новизна
Синтез	Імпровізоване сюжетно-рольове коментування, моделювання спільної діяльності, соціально-педагогічний тренінг, мультиплікація, музичний супровід та ін.	Драматизація, проблемність	Співпереживання
Аналітико-синтетичний	Інформаційна недостатність, швидкісне експонування, хибна інформованість, обмеження в часі та ін.	Змагання (суперництво, конфліктність)	Захоплення

Наведені вище прийоми є важливими для нашої роботи й дозволяють зрозуміти деякі особливості

впливу мультиплікаційних чинників на емоційну сферу особистості.

Таким чином, ми припускаємо, що теорія емоційної регуляції пізнавальної діяльності дозволяє пояснити механізми впливу мультиплікації та змістовно їх психологічну емоціогенну сутність.

З урахування вищенаведеного, під час аналізу мультиплікаційних чинників умовно можна виділити ще такі функції емоцій: аудіальну, візуальну, емоційно-гностичну.

При цьому, серед аудіальних характеристик слід назвати звукові особливості, пов'язані з музичним супроводом. Тобто тональність – категорія, пов'язана з висотним положенням ладу (ладотональність); ритм – чергування і співвідношення довгих і коротких долей та акцентів; один із трьох основних елементів музики, поряд з мелодією і гармонією, часова організація послідовності та групування тривалостей звуків і пауз, не пов'язана з їх висотним положенням; динаміку – одна зі сторін організації музики, тісно пов'язана з силою звучання, дією різних акустичних компонентів. Також слід ще вказати на звукові особливості, пов'язані з мовою персонажів, до яких відносять інтонацію – (від лат. *intono* — голосно виголошую), сукупність мелодики, ритму, темпу, інтенсивності, тембру і інших елементів мови, яка є засобом експресивного і емоційного забарвлення; мелодіку мови, тобто сукупність тональних засобів, характерних для даної мови; зміна частоти основного тону при вимовленні фрази; темп (італ. *tempo*, від лат. *tempus* – час), який є часовою характеристикою усного мовлення; антитезу – стилістичний прийом, що полягає у зіставленні протилежних думок або образів для посилення враження; дотепність – витонченість думки, винахідливість у знаходженні яскравих, гострих або смішних виразів, визначень; іронію – стилістичний прийом контрасту видимого і прихованого змісту висловлення, що створює ефект глузування; сарказм – вищий ступінь іронії, тобто її сатирична спрямованість; гротеск – зображення людей або предметів в фантастично перебільшеному, потворно-комічному вигляді; парадокс – (від грецького *paradoxos* - несподіваний, дивний) – думка, судження, різко розходиться з загальноприйнятим, що суперечить здоровому глузду; абсурд – від латинського *absurdus* – безглуздий - нісенітниця, безглуздя; натяк – слово або вираз, в якому думка висловлена неявно, не повністю і може бути зрозуміла лише за здогадкою; персоніфікацію – перенесення рис і характеристики живої істоти (і передусім людини) на неживий предмет; алегорію є різновидом метафоричного виразу, різновидом персоніфікації, під якою розуміється стилістичний прийом додання образності абстрактним уявленням; метонімію – (від грецького *metonymia* - перейменування) – механізм мови, що полягає в регулярному переносі назви з одного класу об'єктів або окремого об'єкту на інший клас або окремий предмет, який асоціюється з ним за суміжністю.

Серед візуальних характеристик можна виділити ті, які пов'язані, по-перше, з композиційними характеристиками: пропорції, симетрія та асиметрія, контраст, ритм, масштабність, статичність, динамічність; по-друге, з кольоровими характеристиками: відтінки, тон, кольори; по-третє, з особливостями сприйняття: імітативність, ілюзорність, умовність, приблизність, спрощеність чи складність, хитродумність, нереальність, карикатурність; по-четверте, з мовою символів, архетипами; по-п'яте, із зовнішністю персонажу: привабливість чи потворність; близькість до реальності чи вигаданий персонаж; яскраві кольори чи спокійні відтінки, тьмяність; форма персонажу (коло, трикутник, квадрат); розмір персонажу.

Серед емоційно-гностичних характеристик (вплив на інтелектуально-почуттєву сферу) можна виділити ті, які спрямовані на психологічний образ персонажу: поведінку, яка може бути соціально схвалювана чи ні; частота виникнення, емоційність вчинків чи поступовість, осмисленість їх; характер, темперамент, моральні якості персонажів; які пов'язані з формами казок: народна казка, сучасна казка, казка про тварин, гумор, сатира, пародія, романтизм, трагічність, фентезі, драма, опера, трагедія; які пов'язані з цільовою спрямованістю сюжету: повчальний (наявність моралі); розважальний, комедійний (сатира, гумор); навчальний, учбовий, розвивальний; вирішення сучасних проблем (глобальні, сімейні, міжособистісні, тваринний світ, ідея майбутнього).

Що ж стосується дослідження емоціогенних ефектів мультфільмів, то, не зважаючи на високу актуальність як в теоретичному, так і практичному аспекті, ця проблема, як зазначалося вище, вивчена недостатньо. Виконаний в цьому плані аналіз показує, що в психології емоціогенний ефект розглядається як в узькому, так і в широкому значенні. До останнього можна віднести всі зміни в емоційній сфері, які відбуваються під час різних видів діяльності. Це й виникнення напруги, стресу, депресії, агресії, задоволення, захоплення, радості, цікавості, тривоги та інше. Такий підхід характеризує емоціогенний ефект як інтегральний показник, що охоплює фактично всі зміни в почуттєвій сфері особистості. При цьому емоціогенний ефект переважно аналізується як здатність викликати ту чи іншу емоційну реакцію завдяки різним як зовнішнім, так і внутрішнім факторам. Таким чином, ми бачимо, що в сучасній психології простежується однозначне тлумачення цього феномену, але як показав попередній аналіз, ключовим при всіх підходах до його розуміння виступає ознака зміни в емоційній сфері, конкретних її особливостей чи цілої системи. Спираючись на останню позицію та враховуючи специфіку нашої роботи, ми виділяємо найбільш суттєві емоціогенні ефекти, які виникають у дітей під впливом мультфільмів. По-перше, ефект емоційної захопленості дитини. По-друге, ефект очікування від мультфільму справедливості. По-третє, ефект фантазії – безпосередньої казковості, який легко зрозуміти дитині.

По-четверте, ефект динамічності подій та рухів героїв.

На підставі виконаного дослідження нами була побудована структура основних компонентів емоцій-

ної регуляції процесу сприйняття мультфільмів, що включає внутрішні стани та зовнішні чинники.

Таблиця 2.

Основні мотиваційно-вольові та гностичні особливості особистості й зовнішні емоціогенні чинники мультиплікації, що їх породжують

Основні мотиваційно-вольові та гностичні особливості особистості	Зовнішні емоціогенні чинники мультиплікації, що їх породжують
Концентрація уваги	Динамічність
Страх	Швидкість руху
Агресія	Темп
Радість	Яскравість
Задоволення	Освітленість об'єкту
Тривога	Колір
Здивування	Гучність звуку
Інтерес	Величина
Захоплення	Відповідність реальності
Співпереживання	Раптовість
Збудження	Несподіваність
Байдужість	Контрастність
Розчарування	Драматизація
Нудьга	Новизна
Цікавість	Персоналізація персонажів на рівні міміки, інтонації, рис характеру, емоційності у вигляді штучних форм
Допитливість	
Образність	

Зазначена структура виступає основною передумовою для подальшого аналізу механізмів впливу мультиплікації на емоційну сферу особистості в аспекті як побудови конкретних методів дослідження, так і визначення теоретичного апарату аналізу отримання результатів.

Таким чином, на основі виконаного дослідження можна зробити наступні попередні висновки:

1. Представлено, що мультиплікація за своїм психологічним значенням відіграє важливу роль у розвитку особистості дитини, оскільки за своїм змістом дозволяє відтворювати безпосередність, яка сприймається нею з великим задоволенням.

2. Проаналізовано основні психологічні теорії в аспекті впливу емоцій на розвиток психіки особистос-

ті. Також проаналізовано концепцію емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності як особливу в методології нашої роботи.

3. Показано, що концептуальні уявлення, що розкриваються в межах концепції емоційної регуляції, можуть виступити основою для пізнання емоціогенного впливу мультиплікації на розвиток дитини.

4. Виділено внутрішні мотиваційно-вольові та гностичні особливості особистості та зовнішні емоціогенні чинники, які детермінуються умовами мультиплікації

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у теоретичному та емпіричному вивченні мультиплікаційних засобів як чинника розвитку емоційної сфери молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольди Э.К. Жизнь и сказки Уолта Диснея / Эдуард Константинович Арнольди. – Л.: Искусство, 1968.- 450с.

2. Асенин С.В. Волшебники экрана / Сергей Владимирович Асенин. – М.: Искусство, 1974.- 287с.

3. Гамбург Е.А. Тайны рисованного мира / Ефим Абрамович Гамбург. - М.: Советский художник, 1966.- 120с.

4. Иванов – Вано И.П. Мультипликация вчера и сегодня.- М.: Искусство, 1974.- 240с.

5. Изард К. Эмоции людини: Пер. з англ.- М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980.- 440 с.

6. Квашук О.В. Психологічні фактори впливу телебачення на становлення моральної свідомості молодшого школяря. Дисертація. Рівн. держ. гум. ун-т / Квашук Оксана Володимирівна. - Р., 2008.- 250с.

7. Крижанівський Б.М. Мистецтво мультиплікації / Борис Миколайович Крижанівський. - К.: Искусство, 1981.- 117с.

8. Леонтьев А.Н. Общее понятие о деятельности//Основы речевой деятельности.- М.: Наука, 1974.- С. 5-20.

9. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические основы психологии.- М.: Наука, 1984.- 445с.

10. Орлов А.М. Аниматограф и его анима: Психогенетические аспекты экранных технологий / Александр Михайлович Орлов.- М.: Имппэто, 1995.- 550с.

11. Хитрук Ф.С. Мультипликация, время, фантазия / Фёдор Савельевич Хитрук. - М.: Сов. Экран, 1971.- 56с.

12. Чебыкин А. Я. Эмоциональная регуляция учебно-познавательной деятельности: Монография / АН СССР, О-во психологов СССР. – Одесса, 1992. – 168 с.

REFERENCES

1. Arnoldy E.K. Life and tales of Walt Disney / Eduard Konstantinovich Arnoldy. - L.: Arts, 1968. – 450 p.

2. Asenyn S. Screen's wizards / Sergey Vladimirovich Asenyn. - Moscow: Arts, 1974. – 287 p.

3. Hamburg E.A. The secrets of drawn world / Yefim Abramovich Hamburg. - Moscow: Soviet artist, 1966. – 120 p.

4. Ivanov - Vano Y.P. The animation cartoons yesterday and today. - Moscow: Arts, 1974. – 240 p.

5. Izard C. Emotions of person: Per. from English. - Moscow: Publishing House of Moscow. University Press, 1980. - 440 p.

6. Kvashuk O. The influence of psychological factors formation of channels to the moral consciousness' becoming of younger students. Thesis. Level. state. rubber. Univ / Kvashuk Oksana. - R., 2008. – 250 p.

7. Kryzhanivsky B.M. The art of animation / Boris Kryzhanivsky. - K.: Iskustvo, 1981. – 117 p.

13. Якобсон П.М. Психология художественного творчества / Павел Максимович Якобсон. - М.: Знание, 1971.- 200с.

14. Яновский М.И. Механізми психологічного впливу кінематографічного відеоряду на глядача. Дисертація. Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна / М.І. Яновський. - Х., 2005.- 290с.

8. Leontiev A.N. Common notion of activity / A. N. Leontiev. - Moscow: Science, 1974. - P. 5-20.

9. Lomov B.F. Theoretical and methodological basis of psychology / B. F. Lomov. - Moscow: Nauka, 1984. – 445 p.

10. Orlov A.M. The animation's maker and his anima: Psychohenetics aspects of monitor's technology / Alexander Mikhailovich Orlov. - Moscow: Imppeto, 1995. – 550 p.

11. Khitruk F.S. Animation, time, fantasy / Fedor Savelevykh Khitruk. - Moscow: Sov. Screen, 1971. – 56 p.

12. Chebykin A. Ya. Emotion's regulation of education activities: Monograph / AN SSSR, Community of psychologists - in USSR. - Odessa, 1992. - 168 p.

13. Jacobson P.M. Psychology artistic creativity / Paul Jacobson Maksimovic. - M.: Knowledge, 1971. – 200 p.

14. Janowski M. Mechanisms of psychological influence of cinema on the video viewer. Thesis. Hark. nat. Univ them. V.N. Karazina / M.I. Yanovskyy. - H., 2005. – 290 p.

Е. А. Дудкина

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ВЛИЯНИЯ МУЛЬТИПЛИКАЦИИ НА ЭМОЦИОНАЛЬНУЮ СФЕРУ ЛИЧНОСТИ РЕБЁНКА

В статье теоретически обусловлена значимость изучения влияния мультипликации на личность ребёнка. Представлено, что мультипликации по своему психологическому значению играют важную роль в развитии личности ребёнка. Проанализированы основные психологические теории в аспекте влияния эмоций на развитие психики личности. Показано, что концептуальные представления, которые раскрываются в рамках концепции эмоциональной регуляции, могут выступить основой для познания эмоциогенного влияния мультипликации на развитие ребёнка. Выделены внутренние мотивационно-волевые и гностические особенности личности и внутренние эмоциогенные факторы, которые детерминируются условиями мультипликации.

Ключевые слова: мультипликация, психологическое влияние мультипликации, эмоции, эмоциональная регуляция, эмоциогенные факторы; аудиальная, визуальная, эмоционально-гностическая функции эмоций.

K. A. Dudkina

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF ANIMATION INFLUENCE ON CHILD'S EMOTIONAL SPHERE

The article deals with peculiarities of animated cartoons and the problem of their influence on children, in fact they attract children's attention in an extreme way. Animation is a form of dynamic representation of events on the display that change over time. Children's films leave a pronounced footprint today on the personalities and development of a child's emotional, cognitive, and social development. According to our research, this aspect of psychology has been exploring by professionals mostly indirectly. Given the above specified in our work we set a goal to explore the theoretical and methodological basics of multiplication mechanisms' influence on the emotional sphere of children. To achieve this goal we need to perform the following tasks. Firstly, we should analyze the psychological theories of influence on the development of the emotional sphere. Secondly, we should describe the psychological characteristics of animation, which reflect the specific of emotiogenic impact. Thirdly, to build the conceptual model of animation effect

on the emotional sphere of children. In our research we present that animation in its psychological value plays an important role in the development of the child. We analysed the basic psychological theories in terms of the impact of emotions on the mental development of an individual. We also presented the concept of emotional regulation of training and cognitive activity as a special methodology in our work. It is shown that the conceptual idea which is disclosed within the concept of emotional regulation can act as the basis for knowledge emotiogenic multiplier impact on child development. We allocated the inside motivational - willed and gnostic personality's features and outside emotiogenic effects, which are determined by conditions of animation. Perspectives of further research we see in the theoretical and empirical study of animation tools as a factor in the emotional sphere of primary schoolchildren.

Keywords: animation, psychological impact of animated cartoons, emotions, emotional regulation, emotiogenic effects; auditory, visual, emotional and gnostic functions of emotions.

Подано до редакції 16.12.13